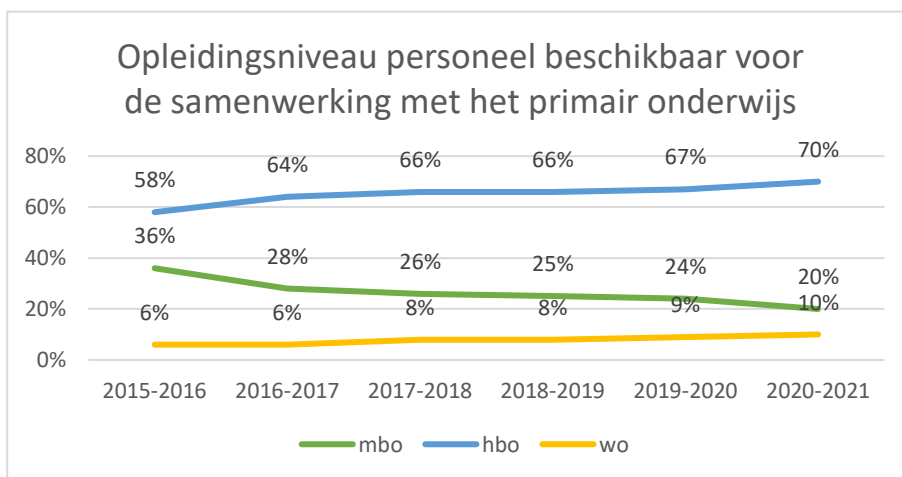

Samen voor lezen

Publieksversie visiepaper – Dia Wesseling (Adviseur educatie Probiblio) augustus 2022

Veel bibliotheken werken met de aanpak de Bibliotheek op school, maar hebben moeite om geschikt personeel te vinden. Toch zit er in veel teams meer potentie dan wordt gezien, want wat kunnen en willen de wo-opgeleide leesconsulenten - die steeds vaker solliciteren en worden aangenomen- betekenen voor de doorontwikkeling van de Bibliotheek op school?

Door de groei van de Bibliotheek op school zijn er steeds meer leesconsulenten nodig, maar in de huidige arbeidsmarkt wordt het lastiger geschikt personeel te vinden. Uit de cijfers van de laatste zes jaar blijkt dat instroom van mbo'ers sterk gedaald is, de instroom van hbo'ers nog stijgt en dat geleidelijk aan steeds meer (jonge) academisch opgeleide leesconsulenten worden aangenomen in deze mbo+/hbo functie (KB Bibliotheekmonitor 2016-2017 t/m 2020-2021, zie figuur 1).

Figuur 1: Hoeveel medewerkers met een bepaald opleidingsniveau zijn voor de samenwerking met het primair onderwijs in de bibliotheek? (N: 119;138;136;139;134;131)

Tijdens landelijke trainingen voor leesconsulenten blijkt dat deelnemers met een universitaire achtergrond duidelijk andere leervoorkeuren en leerbehoeftes hebben. Waar mbo+'ers en hbo'ers vragen om praktische handvatten om gelijk aan de slag te kunnen, gebruiken wo-opgeleide leesconsulenten hun academische vaardigheden. Uit onderzoek onder wo-opgeleide leesconsulenten (2022) blijkt dat 2/3^e van de negentien bevraagde wo-opgeleide leesconsulenten geen andere taken uitvoert dan hun collega's met mbo+/hbo-opleiding. Zij willen echter naast deze taken ook graag onderzoeksliteratuur delen, onderzoek doen en beleid ontwikkelen.

In navolging van de Enigma aanpak en de expert-leraren van Naaijken & Bootsma (2022, p.59) en omdat niet alle hbo- en wo-opgeleide leesconsulenten gelijk zijn, wordt de leesconsulent die meer kan betekenen voor de ontwikkeling van de Bibliotheek op school in dit stuk voortaan expert-leesconsulent genoemd. Net als bij leerkrachten is er verschil tussen ervaren leesconsulenten en expert-leesconsulenten. De expert-leesconsulent is niet per se een leesconsulent die opleidingen en cursussen heeft gevolgd. Een relatief onervaren leesconsulent kan zich tot expert-leesconsulent ontwikkelen. Het gaat om een leesconsulent met de juiste attitude, inhoudelijke kennis en vakmanschap, die het verschil weet te maken op haar scholen.

De vraag die ter discussie staat is:

Welke ontwikkelingen zijn van invloed op de rol van de expert-leesconsulent in de structurele samenwerking tussen school en bibliotheek en hoe en wat kan de expert-leesconsulent leren om te kunnen bijdragen aan een stevige borging van de kwaliteitsverbetering in het leesbeleid van de school?

N.B. in de oranje vlakken staan quotes van leesconsulenten uit het onderzoek

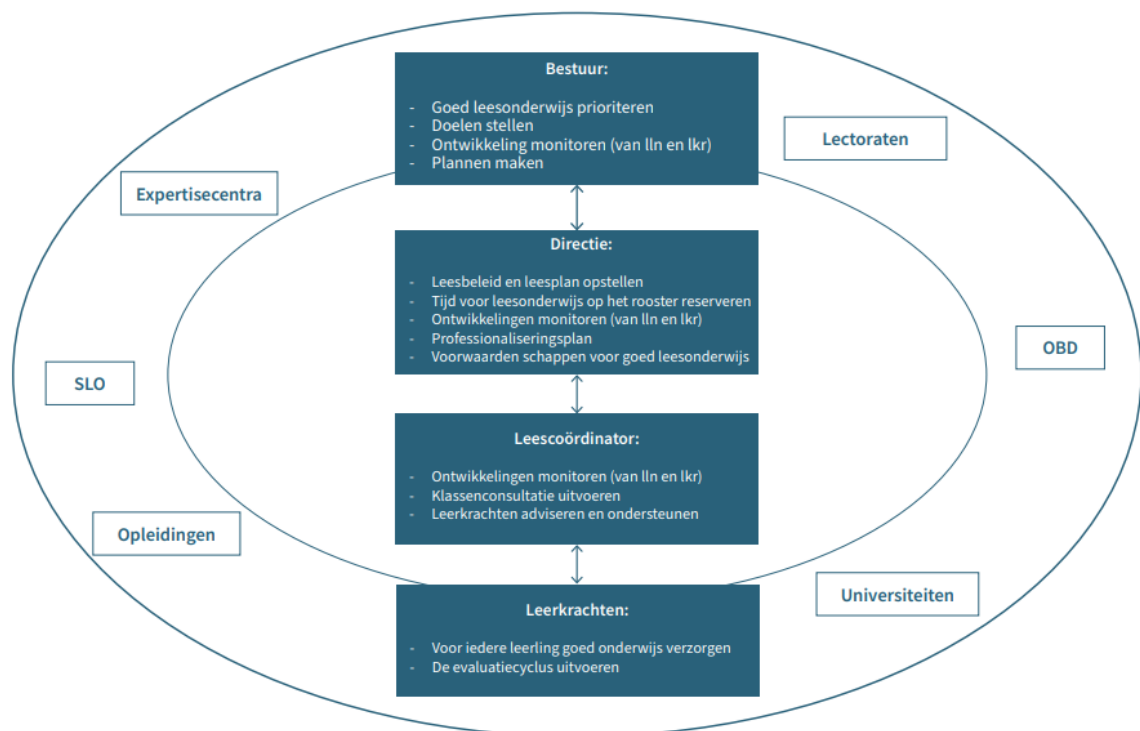
“Mijn verwachting van deze baan was dat ik kan bijdragen aan veranderingen op gebied van leesonderwijs binnen scholen. Leerkrachten begeleiden in dit proces. Maar tegelijkertijd zelf ook praktisch aan de slag zijn.”

(Welke verwachtingen had je van deze baan? - Leesconsulent met wo-opleiding in onderzoek Wesseling, 2022, p.3).

Deelvraag 1: Welke ontwikkelingen zijn van invloed op de rol van de expert-leesconsulent in de structurele samenwerking tussen school en bibliotheek

Vier actuele ontwikkelingen zijn van belang:

1. De belangrijke rol die minister Wiersma ziet voor bibliotheken met betrekking tot de samenwerking met scholen binnen het Masterplan basisvaardigheden (Kamerbrief, Wiersma, 2022) “[...] bibliotheken beschikken over expertise en collectie die de school kan verrijken. Een laagdrempelige toegang tot goede boeken en persoonlijke begeleiding, via onder andere de Bibliotheek op School, zorgen voor meer leesmotivatie, wat cruciaal is voor leesvaardigheid.”
2. De uitkomsten van de Kennistafel Effectief Leesonderwijs (Platform Samen Onderzoeken). Scholen zijn verantwoordelijk voor een kwaliteitsimpuls aan het leesonderwijs, maar dragen deze volgens de Kennistafel niet alleen. Zij kunnen samenwerken met verschillende goed gekwalificeerde partners, die werken vanuit gefundeerde, wetenschappelijke kennis over leesontwikkeling en effectief leesonderwijs (zie figuur 5 uit de visietekst van deze Kennistafel (2021), waarin de bibliotheek jammer genoeg (nog) niet vermeld wordt).

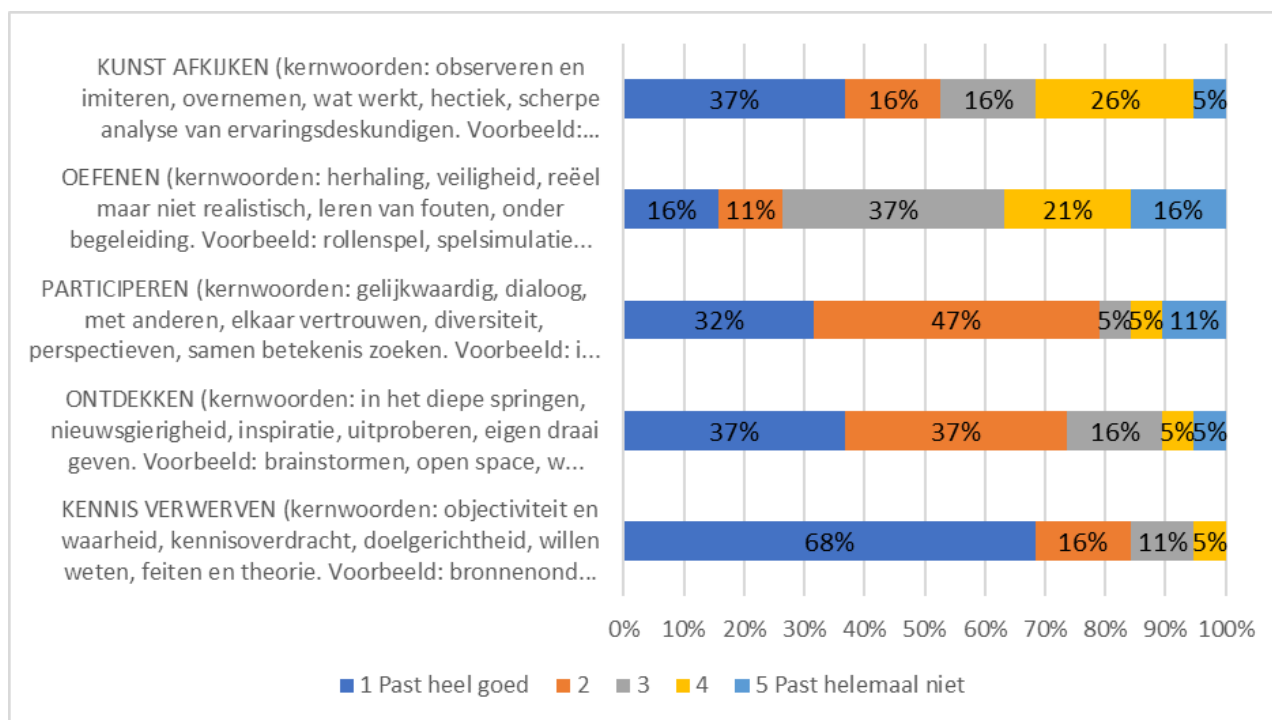

Figuur 5: Voorwaarden voor effectief leesonderwijs: kwaliteiten en actoren op verschillende niveaus

3. De ambities van de bibliotheken in de update van de Netwerkagenda (KB et al., 2022) met als ondertitel 'Samenwerken en vernieuwen.' Hierin ligt binnen de maatschappelijke opgave 1 (geletterde samenleving) onder andere de focus op het invoeren van kwalitatief goede fysieke en digitale schoolbibliotheken, onder verantwoordelijkheid van de lokale bibliotheek. Het voorkeursmodel is hier de Bibliotheek *op school*. Specifiek wordt hier als ambitie genoemd dat de dienstverlening in de Bibliotheek *op school* steeds meer wordt uitgevoerd door personeel van een hoog professioneel (minimaal hbo) niveau. Dit heeft ook consequenties voor de waardering van de functie expert-leesconsulent in het nieuwe FunctieHuis OB/KE (VOB) dat ingaat op 1 januari 2023.
4. De grote impact die de school als lerende en professionele organisatie (bijvoorbeeld door het werken in leerteams of professionele leergemeenschappen) heeft op onderwijskwaliteit (Kennisagenda, Ros, 2022) en het feit dat veel scholen (gaan) werken met ambitie- en kwaliteitskaarten volgens de Enigma-aanpak (Naaijken & Bootsma, 2022).

Deelvraag 2: Hoe kan de expert-leesconsulent leren om te kunnen bijdragen aan een stevige borging van de kwaliteitsverbetering in het leesbeleid van de school?

Uit de Leerscan (Ruijters & Simons, 2016; 2017) die aan de wo-opgeleide leesconsulenten is voorgelegd blijkt dat de meesten als eerste twee voorkeuren hebben om te leren door 'kennisverwerving', 'participeren' en 'ontdekken'.

Figuur 2 Leervoorkeuren van expert-leesconsulenten naar de Leerscan van Ruijters & Simons (Wesseling, 2022), N:19)

De expert-leesconsulent kan met deze leervoorkeuren een rol van betekenis spelen in een Professionele LeerGemeenschap (PLG) of andere vorm of naam van een verbeter- of veranderteam van de school. Zij leert dan samen met het schoolteam over innovaties en werkt aan verbeteringen op het gebied van effectief leesonderwijs (en digitale geletterdheid¹).

In het onderwijs wordt tegenwoordig de focus weer vaker gelegd wordt op de kennis en het vakmanschap van de leerkracht en het aanleren van de basisvaardigheden (Naaijken & Bootsma, 2022). Hun 'School als werkplaats' sluit aan op *evidence-informed* werken, waarbij door de combinatie van praktijkkennis en kennis uit onderzoek, het handelen in de praktijk wordt verbeterd of verrijkt (Wubbels en Van Tartwijk, 2017) en de input van de leesconsulent van grote meerwaarde kan zijn.

“Verandering tot stand brengen in het onderwijs is een moeizaam proces. Stappen die je maakt zijn klein. Voor mij is dit een speerpunt in het onderwijs, maar voor veel scholen staat dit helaas nog niet zo hoog op de agenda”.

(Waar ben je in teleurgesteld? - Leesconsulent met wo-opleiding in onderzoek Wesseling, 2022, p.3).

Deelvraag 3: Wat kan de expert-leesconsulent leren om te kunnen bijdragen aan een stevige borging van de kwaliteitsverbetering in het leesbeleid van de school?

Per school en expert-leesconsulent zal de inhoud van de leerinterventie verschillend zijn. Elke school geeft zijn innovatieproces anders vorm op het gebied van leesonderwijs en heeft hierdoor zijn eigen unieke kenmerken waar de leesconsulent op moet aansluiten. Wat de expert-leesconsulent in de basis moet doen (als voorbereiding hierop) is:

- Haar leervoorkeuren inzetten en kennis verwerven van o.a.:
 1. Het Masterplan basisvaardigheden (Wiersma, 2022);

¹ Hoewel ook het bevorderen van digitale geletterdheid een taak is voor de leesconsulent, heb ik me in dit paper beperkt tot leesbevordering.

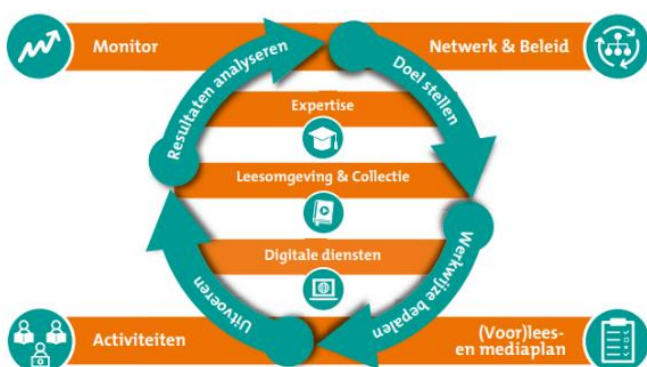
2. Effectief Leesonderwijs (zie kennistafel op de website Platform Samen Onderzoeken);
3. De Netwerkagenda van de gezamenlijke bibliotheken (KB, SPN & VOB, 2022);
4. Het werken met Professionele LeerGemeenschappen – lees bijvoorbeeld het boek van Bruns & Bruggink (2016);
5. Verbeter- en innovatietrajecten in het onderwijs (door bijvoorbeeld te lezen: De Leidraad Werken aan onderwijsverbetering (Ros et al, 2022) en De Ontwerpaanpak voor samen innoveren (Ros & Heldens, 2021);
6. De Enigma-aanpak van Naaijens & Bootsma (2016; 2022) en het gebruik van ambitie- en kwaliteitskaarten;
7. Veel gebruikte methodes en methodieken op scholen (denk aan Rijke teksten, Blink, IPC, enzovoort).

- Informeren of en hoe verbeter-, verander- of innovatietrajecten op haar scholen werken;
- **De aanpak van de school volgen en de toolkit van de Bibliotheek op school gebruiken als gereedschapskist (middel) om de structurele samenwerking vorm te geven.**
- Op de hoogte blijven van actuele (onderwijs en bibliotheek)ontwikkelingen;
- Trainingen volgen om competenties te versterken;
- Actief participeren en zorgen voor meerwaarde in een PLG;
- Academische vaardigheden inzetten (kritische vragen stellen, analyseren en onderzoeken) ter verbetering van activiteiten en processen;
- Zorgen dat de samenwerking leidt tot sámen leren en werken aan onderwijsverbetering en innovatie en niet beperkt blijft tot het verdelen van taken.
- Ervaringen delen en zelf ontwikkelde tools via de BiebtotBiebgroep van de Bibliotheek op school. Sommige tools kunnen wellicht een plek krijgen in de toolkit van de Bibliotheek op school .

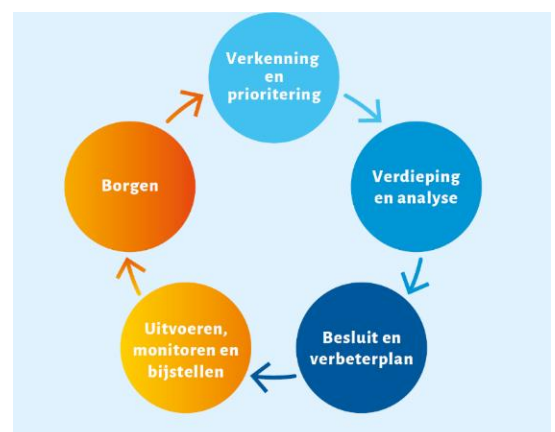
Wat betekent dit voor de bibliotheekorganisatie?

Voor de bibliotheekorganisatie betekent dit dat zij de Bibliotheek op school aanpak door ontwikkelt en daadwerkelijk de omslag maakt van dienstverlening naar samenwerking. De bibliotheek kan dit zeker niet alleen. De school en de bibliotheek hebben de intentie om sámen het innovatietraject te doorlopen. De eerste vragen bij het gesprek met een schooldirecteur zouden dan ook moeten zijn: “Hoe wordt hier geleerd door de leerkrachten? Hoe ziet een verandertraject er uit, hoe komen die tot stand, welke stappen, methode, wie? Hoe kan de expert-leesconsulent bijdragen?” De aanpak van de Bibliotheek op school wordt dan als middel ingezet en niet als doel op zich.

De PDCA cirkel die gebruikt wordt bij de aanpak de Bibliotheek op school (figuur 3), lijkt op de cyclus (zie figuur 4) die gebruikt wordt in de Leidraad Werken aan onderwijsverbetering (Ros et al., 2022), maar hier is ‘borgen’ aan toegevoegd. En dat is wat er bij de Bibliotheek op school toch nog vaak ontbreekt of wat te weinig aandacht krijgt. De expert-leesconsulent moet hier samen met de school verantwoordelijkheid voor nemen. Borgen betekent letterlijk ‘vasthouden’ en is in een veranderproces niet zo makkelijk. Naast veranderingen in processen, moet er ook verandering in gedrag gerealiseerd worden.

Figuur 3: Bouwstenen de Bibliotheek op school in PDCA cirkel

Figuur 4: Cyclisch werken (Ros et al., (2022)

Steeds meer scholen gebruiken voor de borging de ambitie- en kwaliteitskaarten van de Enigma-kwaliteitsaanpak (Naaijens & Bootsma, 2022). Hierin beschrijven de expert-leraren in overleg met collega’s en directie en in het kader van handelingsgericht werken (Pameijer, 2017) de belangrijkste

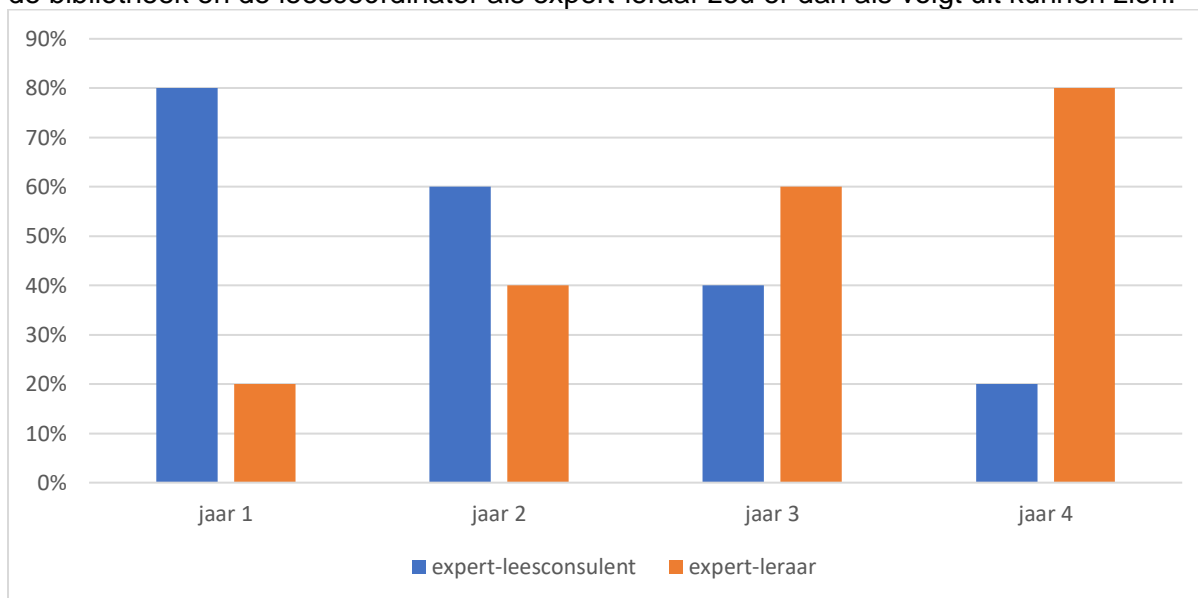
werkprocessen binnen hun expertise. De aanpak zorgt voor een kwaliteitscultuur en is een middel om het onderwijs doelgericht en systematisch te verbeteren. Het maakt de kennis eenvoudig toegankelijk voor iedereen in de organisatie en voorkomt dat borging stagneert of ontbreekt bij het wegvallen van expert-leerkrachten of directieleden. Een expert-leesconsulent kan de leescoördinator adviseren bij het invullen van de kwaliteitskaarten die te maken hebben met lezen, bijvoorbeeld de afspraken en processen rond zoeken/kiezen, vrijlezen/voorlezen en praten over boeken. Een aantal bibliotheken (zoals Venlo en Midden-Brabant) doet al ervaring op met het invullen van kwaliteitskaarten door hun eigen interne processen om deze manier te beschrijven.

“Mijn toegevoegde waarde is mijn analytisch vermogen en het in kaart kunnen brengen van het grotere geheel. Vanuit daar gericht kunnen inzoomen op deelgebieden die aandacht nodig hebben. Kennis hebben van hoe je een onderzoek opzet, uitvoert en de resultaten implementeert”.

(Welke verwachtingen had je van deze baan? - Leesconsulent met wo-opleiding in onderzoek Wesseling, 2022, p.3).

Leidinggevenden spelen een grote rol in het scheppen van de juiste voorwaarden voor expert-leesconsulenten om te kunnen groeien. Het is belangrijk om intern met het team leesconsulenten in de bibliotheek te kijken naar de verschillende kwaliteiten, deze te waarderen, te benutten en positief te gebruiken om elkaar te kunnen helpen en de organisatie als geheel te versterken. Niet alle leesconsulenten kunnen, willen en moeten dezelfde taken uitvoeren. Differentiatie is nodig. Doe je dat niet, dan is de kans groot dat expert-leesconsulenten vertrekken door te weinig uitdaging. Gezien het tekort aan leesconsulenten is dit een verspilling van professioneel kapitaal en dus is het zaak dat leidinggevenden expert-leesconsulenten opsporen en positioneren. Daarbij moet goed worden nagedacht over het verruimen van ontwikkelmogelijkheden en loopbaanperspectief en de daarbij behorende passende beloning.

Veel bibliotheken lopen aan tegen de capaciteit, omdat er zoveel scholen in hun werkgebied zijn. Het effect van de inzet van de expert-leesconsulent in een PLG met implementatietraject zou kunnen zijn dat expertleraren worden opgeleid om de begeleiding en coaching over te nemen van een externe organisatie (Naaijken & Bootsma, 2022, p.144), zoals de bibliotheek. De rolverdeling tussen expert-leesconsulent van de bibliotheek en de leescoördinator als expert-leraar zou er dan als volgt uit kunnen zien:

Figuur 7: De expert-leraar neemt de rol over van de expert-leesconsulent (naar Naaijken & Bootsma, 2022)

Dan is er na verloop van een aantal jaar voldoende kennis en kunde op schoolniveau aanwezig om de school in beweging te houden en is het de verantwoordelijkheid van de expert-leraar geworden. Na het traject van vier jaar is de nieuwe aanpak volledig geborgd en kan de mbo+ leesconsulent betrokken blijven bij de school voor het operationele schoolbibliotheekdeel. De expert-leesconsulent kan geleidelijk op andere scholen meer ingezet worden.

Conclusie

Gezien de actuele ontwikkelingen is het nú de tijd om te laten zien dat de bibliotheek een krachtige expertrol kan spelen bij het samen leren innoveren in een Professionele LeerGemeenschap met als thema effectief leesonderwijs. Dit vraagt kwaliteit. De bibliotheek is een aantrekkelijke samenwerkingspartner als er (naast collectie) een expert-leesconsulent beschikbaar is met de juiste (leer)attitude, academische vaardigheden, inhoudelijke kennis en vakmanschap om écht samen te werken aan verbeteringen en deze ook expliciet te borgen in beleid.

Reactie van een schooldirecteur op dit stuk:

“Erg sterk stuk! Mijn enige vraagtekens heb ik bij de vragen die je wilt laten stellen aan de directeuren. Ik hoop van harte dat alle schoolleiders hier antwoord op kunnen geven, maar wellicht moet je hier de verwachtingen bijstellen.

“Het uitgangpunt dat je neemt is goed, zo moeten we samen mooie dingen kunnen neerzetten. De rol van de schoolleider is cruciaal en of de school werkt met PLG's of iets soortgelijks”.

“Ik had gisteren en een studiedag en op jouw/jullie thema's is zorg bij ons team. We gaan nu een expertgroep lezen maken close reading en leesmotivatie...”

Reactie van een programmaleider van een bibliotheek:

“Het functioneren van de schooldirectie richting het schoolteam is naar mijn mening ook vaak niet optimaal en een belangrijk aandachtspunt. Je noemt in dat kader ook al eerder de samenwerking tussen leidinggevende van de bibliotheek en de leidinggevende in de school”.

“Helemaal met je eens, en ook met de inschaling. Maar dan moeten de competenties wel gehaald worden door de WO/HBO leesconsulent”.

Reactie van POI collega:

“Dit zijn allemaal interessante onderwerpen en discussiepunten waarmee we dBos in een 3.0 versie kunnen door ontwikkelen. En dan niet alleen voor de expert-leesconsulent, maar voor alle leesmediaconsulenten. Uit jouw stuk blijkt dat het interessant en misschien ook noodzakelijk is dat een educatieteam bestaat uit leesmediaconsulenten van verschillend niveau, in ieder geval hbo en wo. Waarschijnlijk is mbo voor het voeren van gesprekken met scholen en aansluiten bij scholen steeds minder werkbaar. Zeker interessant om hierop door te praten!”

Reactie van een teamleider educatie van een bibliotheek:

“Ik ben altijd voor het inzetten van mensen in hun kracht en met inzet van hun expertise. Het is echter ook zo dat een onderwijsspecialisten baan een HBO functie is en geen onderzoeksfunctie, al kan dat er prima een onderdeel vanuit maken. Daar is de schaal (8) ook niet naar. Voor deze functie is het zeker fijn om mensen te hebben die kritische vragen stellen, analytisch zijn en zich willen verdiepen in nieuwe ontwikkelingen (Rijke teksten b.v., beleid digitale geletterdheid). Maar dan wel altijd in combinatie met plezier in hands-on activiteiten ‘met de poten in de klei’. Het blijft denk ik altijd nodig voor een deel van de leerkrachten dat de onderwijspecialist of de hbo leesconsulent voordoet in de klas wat de bedoeling is. Dat ‘zelf (voor) doen’ in /voor de klas levert juist respect af van de leerkracht en dat heeft een positief effect op de samenwerking. Dus niet alleen t coachen van de zijlijn”.

“Dat het borgen niet lukt heeft ermee te maken dat de verandercyclus niet goed is verlopen/doorlopen... Zo had ik het nog nooit bekeken. Dit is echt een nieuw inzicht voor mij. Geen idee nog wat dit betekent voor de rest van de cyclus en hoe we die beter inzetten, maar ik denk dat het hier wel precies om gaat!”

Literatuur (volledige literatuurlijst in visiepaper)

- De Bibliotheek op school. (2021). *Kwaliteitscyclus de Bibliotheek op school*. Geraadpleegd op 27 juli 2022 via [20210517 kwaliteitscyclus-de Bibliotheek op school -2021.pdf \(debibliotheekopschool.nl\)](#).
- Bruns, M. & Bruggink, M. (2016). *Starten met een Professionele LeerGemeenschap. PLG-Teams in het onderwijs*. Goes: Bazalt.
- KB. (2022). *Bibliotheekmonitor Samenwerking met het primair onderwijs*. Geraadpleegd op 25 juli 2022 via: [Rapportages en infographics Bibliotheekmonitor | Bnetwerk \(bibliotheeknetwerk.nl\)](#)
- KB, SPN & VOB. (2022). *Netwerkagenda Openbare bibliotheekvoorzieningen 2022. Samenwerken en vernieuwen*. Geraadpleegd op 30 juli 2022 via [Netwerkagenda Openbare bibliotheekvoorzieningen 2021-2023 \(bibliotheeknetwerk.nl\)](#).
- Naaijens, E. & Bootsma, M. (2022). *De school als werkplaats. Gereedschap voor een sterke kwaliteitscultuur*. Huizen: uitgeverij Pica.
- Pameijer, N. (2017). *Handelingsgericht werken. Samenwerken aan schoolsucces*. Leuven: Acco.
- Platform Samen Onderzoeken. *Kennistafel Effectief Leesonderwijs*. Geraadpleegd op 29 juli 2022 via <https://www.platformsamensonderzoeken.nl/samenwerkingsrelatie/kennistafel-effectief-leesonderwijs/>
- Platform Samen Onderzoeken. (2021). *Visietekst Kennistafel Effectief Leesonderwijs*. Geraadpleegd op 29 juli 2022 via [Visietekst-Kennistafel-Effectief-leesonderwijs-1.pdf \(platformsamensonderzoeken.nl\)](#).
- Ros, A. (2022). *De school als lerende organisatie. Themabeschrijving voor de Kennisagenda voor het onderwijs*. Den Haag: NRO. Geraadpleegd op 27 juli 2022 via [Kennisagenda Thema School als lerende organisatie.pdf \(nro.nl\)](#).
- Ros, A., Amels, J., Stallaert, M., Van de Stolpe & Volman, M. (2022). *Leidraad Werken aan onderwijsverbetering. Evidence-informed naar een lerende organisatie in het primair onderwijs. Weten wat werkt en waarom*. NRO. Geraadpleegd op 27 juli 2022 via [LEIDRAAD Werken aan onderwijsverbetering_0.pdf \(onderwijskennis.nl\)](#).
- Ros, A. & Heldens, H. (2021). *Katern Samen innoveren in een innovatieteam. Een ontwerp aanpak voor samen innoveren*. Geraadpleegd op 27 juli 2022 via <https://www.platformsamensonderzoeken.nl/wp-content/uploads/2021/09/Katern-Innovatieteam.pdf>.
- Ruijters, M.P.C. & Simons, R.J. (2006,2017). *Liefde voor leren: Over diversiteit van leren en ontwikkelen in en van organisaties*. Deventer: Kluwer. Ook te raadplegen via [Leerscan – Liefde voor leren](#).
- VOB. *Functiewaarderingssysteem OB*. Geraadpleegd op 24 juli 2022 via [Voortgang Functiehuis OB | KE | VOB | Vereniging van Openbare Bibliotheken \(debibliotheken.nl\)](#).
- Wesseling, D. (2022). *Leesconsulenten met academische vaardigheden in de Bibliotheek op school*. Geraadpleegd op 1 augustus 2022 via https://www.probiblio.nl/uploads/2022_bestanden/Blog%20Onderzoek%20academische%20leesconsulenten_DiaWesseling_aug22-2.pdf
- Wiersma, D. (2022). *Kamerbrief over Masterplan basisvaardigheden. Kamerstuk 12-05-2022, p6*. Geraadpleegd op 18 juni 2022 via <https://open.overheid.nl/repository/rnl-87e80b67638eac706986d2467ba0dbc854000ea7/1/pdf/kamerbrief-masterplan-basisvaardigheden.pdf>.
- Wubbels, T., van Tartwijk, J. (2017). Evidence Informed Innovation of Education in the Netherlands: Learning from Reforms. In: Eryaman, M., Schneider, B. (eds) Evidence and Public Good in Educational Policy, Research and Practice. *Educational Governance Research*, vol 6.